

PROF. DR. DŽEMAL BEDEVI
Fikhsko vijeće Sjeverne Amerike,
Predsjednik islamske medijske fondacije

ODNOS MUSLIMANA I NEMUSLIMANA

Uvod

Uistinu zahvala pripada Uzvišenom Allahu. Njemu se zahvaljujemo, od Njega pomoć i uputu tražimo. Utječemo se Allahu od zla nas samih i od zla nekih naših postupaka. Šaljemo salavat i selam Njegovom Miljeniku, najčistijem Njegovom stvorenju, Muhammedu, s.a.v.s.

Islam je zbilja sveobuhvatan, potpun i savršen sistem za uređenje i organizaciju čovjekovog života na zemlji. Ljepota i sveobuhvatnost islama ispoljavaju se u tome što islam uređuje i reguliše vezu između roba (čovjeka) i njegovog Gospodara, kao što uređuje i vezu čovjeka s ostalim Allahovim stvorenjima.

S obzirom na to da je čovjek najčasnije Allahovo, dž.š., stvorenje, sasvim je prirodno da islam veliku pažnju posvećuje upravo međuljudskim odnosima, bez obzira da li je to na nivou porodice, društva, države, ummeta ili cjelokupnog čovječanstva.

Sveobuhvatnost islama, kao i njegova globalnost, podrazumijevaju, isto tako, da njegova uputa obuhvati i definisanje, organizaciju, uređenje i usmjerenje u pogledu relacija muslimana s nemuslimanima u dva stanja: ratu i miru. Islamski učenjaci su u prošlosti ali i sadašnjosti upravo iz tih razloga svoje interesovanje usmjerili ka spomenutom pitanju i svemu onome što se od propisa i pravila veže za to. Neki od njih su u tim nastojanjima došli do tačnih i ispravnih rješenja i razumijevanja, dok su neki

napravili i određene pogreške, no svi će oni, ako Bog da, biti nagrađeni shodno vlastitim pregnućima i uloženom naporu.

Smatramo da su neke od ovih pogrešaka učenjaka da vlastitim trudom i promišljanjem na osnovu validnih izvora dođu do novih rješenja i odgovora, svakako nenamjerno, doprinijele i potpomogle nastojanjima i stremljenjima onih koji su pokušavali da nanesu određeno zlo islamu i da iskrive njegovu stvarnu sliku, bilo da su to radili namjerno ili iz neznanja. Ovo je posebno aktuelno nakon događaja od 11. septembra 2001. godine, kada su postale učestale tvrdnje da mržnja, nasilje i ubijanje nedužnih nisu posebno ružne i loše pojave, te da ne predstavljaju iskrivljavanje učenja islama, nego da su ta (ne)djela doboko ukorijenjena u učenju islama i Kur'anu. Konsekventno tome, islam kao takav, prema tim tvrdnjama, predstavlja permanentnu opasnost za ljudski život i globalni mir i kao takav je izvor i širenja i rasta onoga što su nazvali globalnim terorizmom.

Cilj ovog istraživanja jeste odgovor na najvažnije nedoumice, pogrešna mišljenja i neutemeljene stavove koji su se pojavili u vezi s pitanjem odnosa muslimana i nemuslimana, i to nevezano za korijen tih nedoumica i pogrešnih interpretacija, od kojih su neke formirane i kod samih muslimana, iako su imali plemenite ciljeve i namjere.

Prva studija:

Metodologija i hipoteze istraživanja

Pristup ovom istraživanju, koji smatramo sveobuhvatnim i potpunim, može se sažeti u nekoliko sljedećih tačaka bez posebnog elaboriranja i pojašnjenja:

1. Pažnja je na prvom mjestu usmjerena na tekst (ajete) Časnog Kur'ana, jer je samo Kur'an u svojoj potpunosti i dostatnosti apsolutni, neupitni argument i izvor, od prvog do posljednjeg harfa, i to *tevaturom* koji ne dopušta nijednom provjerenom i priznatom učenjaku da ga negira i zanemaruje, jer je on osnova svih osnova, izvorište svakog izvora.¹

¹ Dijelimo mišljenje dr. Muhammeda Hašima Kemala, koji smatra da izraz *masdar* (izvor, polazište...), kad god je to moguće, treba ograničiti samo na Kur'an i Sunnet, dok se izraz *edi-* →

2. Kao dokazi i argumenti navode se i časni Vjerovjesnički hadisi koji su u snažnoj vezi s datom temom; to se čini uz jasno polazište da je vjerodostojni Sunnet komentar, objašnjenje i tumač intencija Allahove, dž.š., Knjige. Povrh toga, Sunnet je i izvorište i osnova za derivaciju nekih propisa koje kur'anski tekst ne tretira i ne obrađuje izravno i neposredno, mada su ovi propisi na određeni način proizašli iz općenitog kur'anskog osnova i ukorišteni su u njemu.
3. Pristup ovom istraživanju ne pretpostavlja da postoji stvarna proturječnost i kontradikcija između kur'anskog teksta i Vjerovjesničkih hadisa čija vjerodostojnost u pogledu lanca prenosioca ili samog teksta nije nimalo upitna i diskutabilna. Ukoliko i bude postojala (vidljiva) kontradiktornost, osnova je u tom slučaju da se pristupi njihovom usklađivanju. Ukoliko to, pak, ne bude izvodljivo, onda kur'anski tekst ostaje prvi izvor i primarna referenca, koju odlikuje neupitna pritrđenost, potvrđenost i provjerenost, koju u svakoj generaciji potvrđuje veliki broj ljudi, učenjaka, posebno ako je ovaj tekst neupitne argumentiranosti. U vezi s tim dr. Jusuf el-Karadawi, neka ga Allah sačuva, kaže: "Kur'an je duh islamskog postojanja, osnova njegove građevine i on se kao takav smatra primarnim ustavom kojem se usmjeravaju i vraćaju svi zakonici u islamu, kojima je Kur'an izvor i osnova. Vjerovjesnički Sunnet tumač je i komentar ovog primarnog ustava; na određeni način detaljno ga objašnjava i elaborira. Vjerovjesnički Sunnet je teorijsko objašnjenje i praktična realizacija Kur'ana. Zadatak Poslanika, s.a.v.s., bio je da ljudima pojasni ono što im se objavljuje, a objašnjenje ne proturječi i nije u kontradiktornosti s onim što objašnjava. Uporavo zbog toga ne postoji neki pritrđeni, vjerodostojni Sunnet koji je u koliziji s jasnim ajetima Kur'ana. Kada neki ljudi pomisle da ipak postoji proturječnost između Kur'ana i Sunneta, onda je neminovno riječ o nevjerodostojnom Sunnetu ili je, pak, naše razumijevanje toga neispravno,

lle koristi za sve ono pored toga dvoga. (Kemali, Mohammad Hashim, *Principles of Islamic Jurisprudence*, Islamic Text Society, Cambridge, UK 1997., p. XIX.)

ili se možda radi o tome da su kontradiktornost i proturječnost samo prividne, a ne stvarne. Ovo svakako znači da se Sunnet treba razumijevati i promišljati u svjetlu Kur'ana.”

4. Pridržavamo se i čuvamo princip da jedan dio Kur'ana tumači i objašnjava njegov drugi dio. To zahtijeva objedinjavanje svih tekstova (ajeta) koji su vezani za jednu konkretnu temu i njihovo razmatranje i promišljanje na potpun i sveobuhvatan način uz očuvanje konteksta ajeta koji se uzimaju u obzir u tom slučaju.
5. Ono što se spominje ili navodi u manjem broju ili na manje mjesta razmatra se u svjetlu onoga što je navedeno na više mjesta. Nije dozvoljeno da se određene teme koje su u kur'anskim ajetima spomenute i obrađene na više mjesta i prilika tumače u svjetlu onih tema i ajeta koji o određenom pitanju govore na svega nekoliko mjesta, posebno ako se ti malobrojni ajeti smatraju nedovoljno jasnim za deriviranje argumenata i pravila, tj. kada ne postoji snažan dokaz i pokazatelj da se radi o derogaciji ili specifikiranju.
6. Manje jasni kur'anski ajeti razumijevaju se kroz prizmu razumijevanja jasnih ajeta, a o nepotpuno jasnim argumentima u nekom od kur'anskih ajeta promišlja se u svjetlu neupitno i nepo- bitno utvrđenog argumenta.
7. Predstavljani su povodi objave kur'anskih ajeta ukoliko su poznati, jer oni osvjetljavaju značenja teksta (ajeta) i pomažu da se ona ispravno razumijevaju.
8. Uzima se u obzir povijesni okvir, posebne i vremenske okolnosti u kojima je objavljen neki kur'anski ajet. Pod ovim ne mislimo samo na povode objava i ono što podvodimo pod jedno opće svojstvo koje je iskazano pravilom “po(r)uka je u općenitosti izra- za, a ne u posebnosti uzroka i povoda objave ajeta” već pod tim podrazumijevamo da su pojavu islama pratile i neke opasnosti i ozbiljni izazovi koji su, teorijski, mogli biti povezani s islamom prije nego što je pustio svoje korijene i učvrstio svoj izdanak. Ne- uzimanje u obzir i nerazmatranje ovih izuzetnih, posebnih okol- nosti može rezultirati generalizacijom nekih kur'anskih ajeta u

obliku koji bi se razlikovao od pravila i osnova Allahove, dž.š., Knjige. Primjer za to jesu riječi Uzvišenog Allaha: *O vjernici, borite se protiv nevjernika koji su u blizini vašoj i neka oni osjete vašu strogost! I znajte da je Allah na strani čestitih.*² Objašnjenje ovoga uslijedit će nešto kasnije, ako Bog da.

9. Uvažavaju se i uzimaju u obzir raznolikosti indikacija kur'anskih izraza s obzirom na kontekst i tematski okvir, poput izraza *en-nas*, koji može označavati cjelokopno čovječanstvo, kao što je to slučaj na početku sure En-Nisa', a isti izraz može ukazivati i na neke ljude, skupinu ili grupu, kao što se navodi u riječima Uzvišenog: *One kojima je, kada su im ljudi rekli: "Neprijatelji se okupljaju zbog vas, trebate ih se pričuvati!" – to učvrstilo vjerovanje, pa su rekli: "Dovoljan je nama Allah i divan je On Gospodar!"*³
10. Započeta je izgradnja relacija između muslimana i nemuslimana na nekim osnovnim principima i ustaljenim shemama koje će izbjegavati i parcijalni, selektivni pristup koji može dovesti do njihovog udaljavanja i segregacije, pa čak i do prekidanja veze tekstova i pravila koji tretiraju ovo pitanje s njegovim historijskim okvirom, što će podrobnije biti pojašnjeno i razmatrano u drugom dijelu, ako Bog da.
11. Izučeni su i predstavljeni – onoliko koliko je moguće i dostupno – naslijeđe i baština islamske pravne nauke u pogledu ovog pitanja i tematike, koji će u kontekstu ove metodologije biti osnaženi i argumentirani tekstovima Kur'ana i vjerodostojnog Sunneta, koji će presuđivati i biti snažan argument tom naslijeđu i baštini, a ne obratno.
12. U teorijskom razmatranju intelektualnog naslijeđa uzete su u obzir vremenske i prostorne okolnosti koje su izvršile određeni utjecaj na neka mišljenja i pravna rješenja, koja se inače djelimično mijenjaju i preobrazuju s promjenom vremena i mjesta, bez odsupanja od pritrđenih i neupitnih izvora i osnova.

² Et-Tevbe, 123.

³ Alu 'Imran, 173.

13. Privrženi smo kur'anskom pravilu koje podstiče na pravdu čak i prema neprijateljima i agresorima: *O vjernici, dužnosti prema Allahu izvršavajte, i pravedno svjedočite! Neka vas mržnja koju prema nekim ljudima nosite nikako ne navede da nepravedni budete! Pravedni budite, to je najbliže čestitosti...*⁴ Nema nikakve sumnje u to da je jedna skupina nemuslimana neopravdano i bez ikakvog prava izazvala raznolike vrste nepravde, nasilja, poniženja i ugnjetavanja na zemlji. To smo jasno vidjeli u posljednjim desetljećima u slučajevima i pitanjima koja se vežu za Palestinu, Kašmir, Irak, Čečeniju, Filipine i druge zemlje. Čini se da mišljenje kako je postupanje po hadisu koji govori o dobročinstvu prema nemuslimanima protivno i suprotstavljeno islamu i muslimanima, svakako jedna od skrivenih i nedobronamjernih inputacija i indikacija, ili se radi o nekim šerijatskim konstantama ili nečemu što se treba zanemariti radi onoga što je ustaljeno, poznato i priznato u razumijevanju islamske pravne nauke u prošlosti. Ovo svakako nije intencija ovog istraživanja, nego je pravi cilj da se prikaže istina onakvom kako je mi vidimo i doživljavamo.
14. Neke prakse i postupci pojedinih islamskih vladara ili istaknutih ličnosti među njima sami po sebi ne predstavljaju nepobitan argument o njihovom *islamijetu*, posebno ako postoji jasan dokaz o tome da su se oni u svojim postupcima udaljili od ispravnih osnova koji su utemeljeni i ukorijenjeni u Kur'anu i vjerodostojnom Sunnetu. Sud o islamu ne može se donositi na osnovu ljudi i njihovih postupaka, već se sud o ljudima i njihovim djelima mora temeljiti na tekstovima iz Kur'ana i pritrđenog Sunneta i u svjetlu jasnih, pritrđenih i autoritativnih osnova iz spomenuta dva izvora. Na isti način može posmatrati se i ono što neki nazivaju "džihad traženja" ili džihad koji podrazumijeva ratna dejstva i oružani sukob kako bi se širila poruka islama, što smatraju jedinim načinom širenja i dostavljanja te poruke, ne obazirući se na promjene u vremenu i prostoru i ne razmatrajući i ne uvažavajući tehnološki razvoj pomoću kojeg je olakšano i pojed-

⁴ El-Ma'ide, 8.

nostavljeno širenje poruke islama bez zapreka i poteškoća koje doživljavamo.

15. Oprezno je pristupljeno Pitanjima koja se tiču tvrdnji o derogaciji u Kur'anu u onim slučajevima i na onim mjestima gdje ne postoji jasan, neupitan argument i dokaz koji bi podržao te tvrdnje, te su ista posebno izučavana i revidirana. Sva pitanja u vezi s Kur'anom moraju se potvrditi i argumentirati onim što je na stepenu mutevatira, tako da je nužno da derogirajuće bude na istom stepenu vjerodostojnosti i neupitnosti. Ovo je moguće usloviti i ispuniti samo u slučaju Kur'ana Časnog, a neke pojedinačne predaje su samo stepenu diskutabilne argumentiranosti. Smatramo davjerodnostjni hadisi koji su dostigli stepen mutevatira, a takvi su rijetki, moraju i značenjem doseći stepen mutevatira. Upravo zbog toga negiramo, kao što je to uradio i imam Eš-Šafi, mogućnost derogacije Kur'ana Sunnetom. Treba spomenuti i istaći i to da su neki istaknuti i priznati učenjaci negirali i opovrgnuli mnoga pretjerivanja i preuveličavanja u pogledu tvrdnji o derogaciji čiji broj dostiže nekoliko stotina. Imam Es-Sujuti smatra da broj derogiranih ajeta u Kur'anu Časnom ne prelazi devetnaest ajeta, a dr. Subhi es-Salih je mišljenja da je derogirano deset ajeta. Es-Sujuti je prenio od Ibn el-Hisara: "U pogledu derogacije ne postupa se po mišljenju i izrekama većine mufessira, pa čak ni po idžtihadu mudžtehida bez prenošenja i oslanjanja na ono što je vjerodostojno i u čemu ne postoji neki nesklad ili proturječje, jer derogacija podrazumijeva dokidanje i stavljanje po strani jednog propisa i stupanje na snagu nekog drugog propisa, i to da se desilo u vrijeme Muhammeda, s.a.v.s. U tom slučaju ono na što se može osloniti i što je p(r)ovjerljivo jesu tradiranje i povijest, a ne lično mišljenje i idžtihad." Dr. Abdullah el-Džedi', Allah ga sačuvao, pravi distinkciju u pogledu upotrebe izraza "derogacija" u govoru i pisanju generacija koje su prethodile imamu Eš-Šafiju, bilo da se radi o osnovnom značenju, što je potpuna derogacija, ili o partikularnom značenju, koje se koristi za specificiranje općeg, relativiziranje apsolutnog i univerzalnog, rasplitanje i pojašnjenje sažetog, kao i privremeno odstupanje od pravila koje

je utemeljeno na tekstu Kur'ana ili vjerodostojnog Sunneta radi promjene uslova i okolnosti, te za postupanje po pravilu osnovne dozvoljenosti stvari koje se može derivirati iz toga što Zakonodavac o određenom pitanju nije objavio neki propis ili smjernicu, kao što je to bilo u slučaju zabrane alkohola.

Druga studija:

Platforma i osnovni principi u odnosu muslimana s nemuslimanom

Pogreška koja se javlja prilikom razumijevanja nekih kur'anskih ajeta ili časnih poslaničkih hadisa svoje korijene vuče iz toga što se ti tekstovi posmatraju odvojeno od nekih osnovnih principa i ključnih koncepata koji su neraskidivo vezani za temu ovog istraživanja. Te osnovne principe moguće je sumirati u sljedećem:

1. Osnovni princip i polazište jeste da je cilj poruke islama milost i ostvarenje općeg dobra za cijelo čovječanstvo, pa čak i za svako stvorenje: *A tebe smo samo kao milost svjetovima poslali.*⁵ Muhammed, s.a.v.s., je pojasnio da ova milost ne znači samo milost prema nekom našem prijatelju nego prema svim ljudima. Od njega je u tome smislu preneseno i ovo: "Ko ne bude milostiv, neće se ni prema njemu imati milosti."⁶ "Milostivima će se smilovati Milostivi! Budite milostivi prema onima koji su na Zemlji, pa će vam se smilovati Onaj koji je na nebesima."⁷

Treba obratiti pažnju na to da se pitanje ukazivanja i pružanja milosti odnosi univerzalno na sve, a ne ograničava se samo na muslimane, jer – na svijetu ne žive samo muslimani.

2. Neki od plodova ove milosti jesu ljubav prema činjenju dobra svim ljudima i pozivanje da se odazovu Allahu i Poslaniku, s.a.v.s., tj. da se odazovu onome što će im osigurati život i obezbijediti sreću na oba svijeta.

⁵ El-Enbija', 107.

⁶ Bilježi Buhari.

⁷ Bilježi Ebu Davud.

Šejh Fejsal Mevlevi se pita: "Da li je moguće da vjeri pozivaš čovjeka kojem zavidiš, mrziš, pa čak možda namjeravaš i da ratuješ s njim? Da li ga u tom svom stanju možeš pozivati mudro i lijepim savjetom?"⁸

Riječi Uzvišenog Allaha: *Vi njih volite, a oni vas ne vole...*⁹ komparacija su između ljubavi muslimana prema nemuslimanu, na jednoj strani, i prakse pojedinih Poslanikovih, s.a.v.s., savremenika nemuslimana, na drugoj strani. Primijetno je, također, da navedeni kur'anski ajet potvrđuje i dopušta ovu vrstu ljubavi prema nemuslimanima. Da nije tako, na kraju ajeta došlo bi ono na osnovu čega bi se mogla uočiti jasna i nedvosmislena zabrana ljubavi prema nemuslimanima, činjenja dobra prema njima i želje da budu upućeni i usmjereni na pravi put. Ljubav prema svim ljudima ne znači ni to da treba voljeti njihovo nevjerstvo, niti podrazumijeva samo ljubav na osnovu vjerskih uvjerenja i osjećanja. Ta ljubav, zapravo, znači da se voli činjenje dobra i želi uputa za one među njima koji su miroljubivi i nejak. Kada bi ljubav i naklonost prema nemuslimanima same po sebi bile pokuđene stvari ili se kao takve suprotstavljale i dolazile u koliziju s privrženošću (istini i muslimanima) i odricanju (od zablude i nevjernika), Uzvišeni Allah ne bi dopustio čovjeku muslimanu da se oženi sljedbenicom Knjige (*ehlul-kitab*), a brak je veza koju Allah, dž.š., opisuje riječima "ljubav" i "samilost". *I jedan od dokaza Njegovih je to što za vas, od vrste vaše, stvara žene da se uz njih smirite, i što između vas uspostavlja ljubav i samilost; to su, zaista, pouke za ljude koji razmišljaju.*¹⁰

U okviru ovog razumijemo da se zabrana življenja u ljubavi s nemuslimanima odnosi samo na one koji se suprotstavljaju Allahu i Njegovom Poslaniku, a ne i na ostale nemuslimane. *Ne treba da ljudi koji u Allaha i u onaj svijet vjeruju budu u ljubavi sa onima koji*

⁸ Šejh Fejsal Mevlevi, *El-Mefahim el-esasija li'd-da'weti'l-islamijeti fi biladi'l-Magrib*, citat preuzet sa web stranice šejha.

⁹ Alu 'Imran, 119.

¹⁰ Er-Rum, 21.

*se Allahu i Poslaniku Njegovu suprotstavljaju, makar im oni bili očevi njihovi, ili sinovi njihovi, ili braća njihova, ili rođaci njihovi.*¹¹

3. Islamski termin kojim se označava širenje poruke islama jeste *da'va*. Pravo onoga koji bude pozivan jeste da prihvati ovaj poziv ili da ga odbije. Upravo su zato Kur'an Časni i vjerovjesnički Sunnet odbacili mogućnost prisilnog uvođenja u vjeru kao sredstva dostavljanja poruke islama: *U vjeru nema prisiljavanja – Pravi put se jasno razlikuje od zablude! Onaj ko ne vjeruje u šejtana, a vjeruje u Allaha – drži se za najčvršću vezu, koja se neće prekinuti. – A Allah sve čuje i zna.*¹²

Kada bi bilo ispravno i tačno ono što je rečeno da je opće pravilo u odnosu prema nemuslimanima pružanje mogućnosti izbora između tri stvari: prihvatanja islama, plaćanja džizije ili – rata, onda bi u posljednje dvije stvari u navedenom izboru doista bilo nedozvoljene prisile. Mnogobrojni ajeti govore o tom pitanju i oni su neupitan nedvojbjen argument i dokaz. *Da'va* može počivati samo na lijepom pristupu i prijatnom ophođenju, a u polje mudrosti ne može ući prisilljavanje, kao što se to ne može naći ni u lijepom savjetovanju i podsticanju, ili raspravi i razgovoru na najbolji mogući način. *Na put Gospodara svoga mudro i lijepim savjetom pozivaj i s njima na najljepši način raspravljaj! Gospodar tvoj zna one koji su zalutali s puta Njegova, i On zna one koji su na Pravome putu.*¹³

4. Nema navoda i indikacija da se odbijanje i neprihvatanje islamskog poziva tretira nekom ovosvjetskom sankcijom: *A ako glave okrenu – pa, Mi tebe nismo ni poslali da budeš njihov čuvar, ti si dužan samo da obznaniš.*¹⁴ Povrh toga, Kur'an zbilja pojašnjava da pluralizam u ljudskim društvima, među njima i multikonfesionalnost, jesu neupitni, te da nije pravo muslimana niti je njihova obaveza da daju presudu i kvalifikaciju o tome. Uzvišeni

¹¹ El-Mudžadela, 22.

¹² El-Bekare, 256.

¹³ En-Nahl, 125.

¹⁴ Eš-Šura, 48.

Allah kaže: *A da je Gospodar tvoj htio, sve bi ljude sljedbenicima jedne vjere učinio. Međutim, oni će se uvijek u vjerovanju razilaziti, osim onih kojima se Gospodar tvoj smiluje. A zato ih je i stvorio. I ispunit će se riječ Gospodara tvoga: "Napuniću, zaista, Džehennem džinima i ljudima – zajedno!"*¹⁵

Uzvišeni Allah kaže i sljedeće: *Da Gospodar tvoj hoće, na Zemlji bi doista bili svi vjernici. Pa zašto onda ti da nagoniš ljude da budu vjernici?*¹⁶ Zbog toga nije validno argumentiranje nužnosti da na zemlji ne bude druge vjere osim islama koje neki temelje na ajeta: *Allahu je prava vjera jedino – islam.*¹⁷ *A onaj koji želi neku drugu vjeru osim islama, neće mu biti primljena, i on će na onome svijetu nastradati.*¹⁸ Ova dva kur'anska ajeta vezuju se za posljedice vjerovanja i nevjerovanja na Ahiretu, a ne na kažnjavanje za odbijanje prihvatanja islama na ovome svijetu, jer samo Uzvišeni Allah prima i vrednuje ljudska djela.

5. Uprkos tome što su ugovorne veze i bratstvo zasnovano na vjeri zapravo najsnažnije veze i spone, postoje i neke druge ljudske relacije i povezanosti. Pripadnost ljudskom rodu povezuje sve ljude, bili oni muslimani ili nemuslimani. Primijetno je da mnogi kur'anski ajeti počinju riječima Uzvišenog Allaha: *O ljudi...*, a ne "O vi koji vjerujete..." Takvi ajeti obično se vezuju za najveće ljudske relacije ne obazirući se na dimenziju ličnog uvjerenja. Primjere za ovo nalazimo u riječima Uzvišenog Allaha: *O ljudi, bojte se Gospodara svoga, koji vas od jednog čovjeka stvara, a od njega je i drugu njegovu stvorio...*¹⁹ *O ljudi, Mi vas od jednog čovjeka i jedne žene stvaramo i na narode i plemena vas dijelimo da biste se upoznali.*²⁰ *O ljudi, klanjajte se Gospodaru svome, koji je stvorio vas i one prije vas, da biste se kazne sačuvali.*²¹

¹⁵ Hud, 118-119.

¹⁶ Junus, 99.

¹⁷ Alu 'Imran, 19.

¹⁸ Alu 'Imran, 85.

¹⁹ En-Nisa', 1.

²⁰ El-Hudžurat, 13.

²¹ El-Bekare, 21.

6. Religijski ekstremizam i netolerancija moraju se odbaciti naglašavanjem jedinstva poruke i poslanika, te prihvatanjem i potvrđivanjem svih vjerovjesnika, vjerovanja da je njihova misija istina, kao i priznavanjem objave koja im je pristizala. Uzvišeni Allah kaže: *Poslanik vjeruje u ono što mu se objavljuje od Gospodara njegova, i vjernici – svaki vjeruje u Allaha, i meleke Njegove, i knjige Njegove, i poslanike Njegove: “Mi ne izdvajamo nijednog od poslanika Njegovih.”*²² *On vam propisuje u vjeri isto ono što je propisao Nuhu i ono što objavljujemo tebi, i ono što smo naredili Ibrahimu i Musau i Isau: ‘Pravu vjeru ispovijedajte i u tome se ne podvajajte!’*²³ Stoga nema opravdanja za “religijske ratove” u kojima se sukobljavaju sljedbenici jednog vjerovjesnika protiv sljedbenika nekog drugog vjerovjesnika, čak i kad je musliman potpuno uvjeren da je islam pečat svih dosadašnjih religija, koji na određeni način dokida prethodne vjerozakone. Kur’an posebno upućuje poziv sljedbenicima Knjige da se okupe oko nama i njima zajedničke riječi: *Reci: “O sljedbenici Knjige, dođite da se okupimo oko jedne riječi i nama i vama zajedničke: da se nikome osim Allahu ne klanjamo, da nikoga Njemu ravnim ne smatramo i da jedni druge, pored Allaha, bogovima ne držimo!”*²⁴

A šta ako se oni okrenu i zanemare ovaj poziv? U ajetu se ne kaže: “Ubijte ih ili se borite protiv njih ili postupajte prema njimastrog i okrutno”, nego se kaže: *Pa ako oni ne pristanu, vi recite: “Budite svjedoci da smo mi muslimani!”*²⁵

7. Treba poštovati sve ljude samo zato jer pripadaju jednom ljudskom rodu, čovječanstvu, radi riječi Uzvišenog Allaha: *Mi smo sinove Ademove, doista, odlikovali...*²⁶ Objekt ukazivanja poštovanja u navedenom ajetu jesu “sinovi Ademovi”, tj. muslimani i nemuslimani među njima. Neke manifestacije ovog poštovanja i uvažavanja “sinova Ademovih” jesu zabrana i svetost života (za-

²² El-Bekare, 285.

²³ Eš-Šura, 13.

²⁴ Alu 'Imran, 64.

²⁵ Alu 'Imran, 64.

²⁶ El-Isra', 70.

brana proljevanja krvi), (o)čuvanje časti, ugleda, imetka i vlasništva. Primjer za to su i riječi Uzvišenog Allaha: *Zbog toga smo Mi propisali sinovima Israilovim: ako neko ubije nekoga koji nije ubio nikoga, ili onoga koji na Zemlji nered ne čini – kao da je sve ljude poubijao; a ako neko bude uzrok da se nečiji život sačuva – kao da je svim ljudima život sačuvao.*²⁷ Osoba koja je pod protekcijom u ovom slučaju jeste ljudsko biće u širem kontekstu i općem smislu, dakle, ne radi se samo o životu čovjeka koji je vjernik već o osobi koju je opisao Allahov Poslanik, s.a.v.s., kada je ustao i stojeći ispratio prolazak sahrane nekog jevreja, pa mu je bilo rečeno da se radi o sahrani nekog jevreja. On je na to odgovorio: “Zar i on nije ljudsko biće?”²⁸

8. Osnovno polazište u ophođenju s nemuslimanom, sve dok je miroljubiv i nenasilan, jesu dobročinstvo i pravednost. To je jasno i nedvosmisleno iskazano u riječima Uzvišenog Allaha: *Allah vam ne zabranjuje da činite dobro i da budete pravedni prema onima koji ne ratuju protiv vas zbog vjere i koji vas iz zavičaja vašeg ne izgone – Allah, zaista, voli one koji su pravični – ali vam zabranjuje da prijateljujete sa onima koji ratuju protiv vas zbog vjere i koji vas iz zavičaja vašeg izgone i koji pomažu da budete prognani. Oni koji s njima prijateljuju sami sebi čine nepravdu.*²⁹

Ono što svakako zaokuplja pažnju jeste opis odnosa muslimana s nemuslimanom koji se temelji na dobročinstvu. Povrh toga, dobročinstvo je jedna od najcjenjenijih i najuzvišenijih osobina lijepe ćudi i pohvalnog morala. Sam izraz “dobročinstvo” i sve njegove izvedenice u Kur’anu i Sunnetu koriste se prilikom opisa odnosa i načina ophođenja čovjeka prema vlastitim roditeljima. To je relacija koja u sebi objedinjuje samilost, poštovanje i svaki drugi vid lijepog ophođenja. Upotreba izraza “da činite dobro” značajna je i vrijedna pažnje sama po sebi, jer – Uzvišeni Allah mogao je upotrijebiti mnoge druge izraze i riječi koji bi ukazi-

²⁷ El-Ma’ide, 32.

²⁸ Bilježi Buhari.

²⁹ El-Mumtahina, 8-9.

vali i aludirali na lijepo postupanje. Ovakvo razumijevanje u potpunosti konzistentno je s porukom islama koja kaže da je on “milost svjetovima”. U vezi s pitanjem pojma “pravednost” koji se spominje u navedenom ajetu, El-Kurtubi prenosi od Ibn el-'Arabijja da konstrukcija “i da budete pravedni” zapravo znači “i pravedno im dajte dio vaših imetaka kako bi uspostavili relacije među vama”, a ne misli se na pravednost (*adl*) koja je obavezna kako prema onima s kojima ratujemo tako i prema onima koji nisu u sukobu s nama.”

Kur'an poziva muslimane na miroljubivi dijalog posebno sa sljedbenicima Knjige te daje poseban značaj i poklanja iznimno veliku pažnju zajedničkim vrijednostima i tekovinama koje baštine sljedbenici Knjige i muslimani: *I sa sljedbenicima Knjige raspravljajte na najljepši način, ali ne i sa onima među njima koji su nepravedni – i recite: “Mi vjerujemo u ono što se objavljuje nama i u ono što je objavljeno vama, a naš Bog i vaš Bog jeste – jedan, i mi se Njemu pokoravamo.”*³⁰

Kur'an, pored svega spomenutog, ukazuje na neke bitne raznolikosti i varijacije vezane za ono što je objavljeno i navedeno u prethodnim nebeskim objavama, budući da su te objave dolazile vjerovjesnicima. Također, Kur'an pažnju usmjerava i na neka temeljna pitanja u vezi s vjerovanjem u Allaha, dž.š., kao i na pitanja Njegovih najljepših imena i svojstava. Sve to jasno i nedvosmisleno ukazuje na to da Kur'an, i pored svih ukazivanja na ove bitne raznolikosti i razilaženja, bodri muslimane da u pravom svjetlu promatraju i razumijevaju vrijednosti i polazišta koja su zajednička muslimanima i sljedbenicima Knjige, te da se tim saznanjima muslimani koriste u relacijama sa sljedbenicima knjige i da, u konačnici, jedni drugima pomažu u dobročinstvu i čestitosti u onim stvarima i pitanjima koja neće biti u koliziji s propisima islama.

Neka zajednička polazišta i obilježja muslimana i sljedbenika Knjige jesu: vjerovanje u (jednog) Boga, poslanstvo, objavu, ne-

³⁰ El-'Ankebut, 46.

beske knjige, Sudnji dan, kao i neke moralne vrijednosti i osobine poput miroljubivosti, pravednosti, ljubavi prema cijelom čovječanstvu, milosrđa i blagosti prema životinjama, zaštite životne okoline i sl.

Što se tiče ukazivanja na neke navode u Vjerovjesničkom hadisu da se sa sljedbenicima Knjige ne treba pozdravljati i da im se ne treba sklanjati nego ih treba stjerati u tjesnac na putu,³¹ to treba promatrati i razumijevati isključivo u kontekstu metodologije koja je spomenuta u prvoj studiji i to je nužno posmatrati u svjetlu osnovnih principa koje smo prethodno spomenuli u ovoj studiji.

Učenjaci smatraju, oslanjajući se na Kur'an i Sunnet, da se navedeni hadis ne odnosi na sve sljedbenike Knjige, već da se njegove upute i smjernice apliciraju samo na jednu skupinu među njima koju je Uzvišeni Allah opisao riječima: *A kad ti dolaze, pozdravljaju te onako kako te Allah nikad nije pozdravio...*³²

Preneseno je da je grupa sljedbenika Knjige uvijala jezike svoje govoreći *Es-sām 'alejkum*, što znači "smrt vama" nastojeći da to zvuči kao da govore *Es-selāmu 'alejkum* ili u prijevodu "mir (s) vama". Allahov Poslanik, s.a.v.s., biće najblistavijeg srca i najčistijeg jezika, naredio je muslimanima da im u ovakvoj situaciji odgovore riječima *ve 'alejkum*, tj. "i vama". Da je skupina sljedbenika knjige kazivala *Es-selāmu 'alejkum*, odgovor bi bio istovjetan njihovim riječima. S obzirom da je namjera te skupine bila loša, odgovor na nju je također bio takav, i to riječima "i vama". Apsolutno je nemoguće i neopravdano postupak "tjeranja na tješnji dio puta" smatrati pravilom u odnosu prema nemuslimanu, već je upravo suprotno tome shvatanju – obaveza da se s nemuslimanom postupa s dobročinstvom. Nužno je prije svega da se ispravno razumije kako je postupak "tjeranja na tješnji dio puta" vremenski i prostorno ograničen način ophođenja s tom

³¹ Hadis bilježi imam Muslim a glasi: "Jevrejima i kršćanima nemojte prvi nazivati selam, a kada nekoga od njih sretnete, nemojte mu se sklanjati, nego ga natjerajte na tješnji dio puta." Op. prev.

³² El-Mudžadela, 8.

skupinom ljudi (sljedbenika Knjige) i(li) onima koji su im slični (u postupcima u tom konkretno slučaju) i to samo kao odgovor na njihovo loše postupanje i neprimjeren stav i kao preventiva njihovoj ustrajnosti i upornosti u takvom djelovanju.

Što se tiče općenitog kur'anskog uputstva i smjernice u vezi s ovim pitanjem, oni su sadržani u riječima Uzvišenog Allaha: *Kada pozdravom pozdravljeni budete, ljepšim od njega otpozdravite, ili ga uzvratite...*³³

9. Pravda mora biti sveobuhvatna i općenita prema svim ljudima uključujući svakako i nemuslimane. Kur'an, i pored svega toga, poziva na pravednost čak i prema neprijateljima: *Neka vas mržnja koju prema nekim ljudima nosite nikako ne navede da nepravedni budete! Pravedni budite, to je najbliže čestitosti, i bojte se Allaha, jer Allah dobro zna ono što činite.*³⁴

U pravdu sigurno ne spada loše postupanje s nemuslimanima, a svakako da se u pravdu ne može podvesti ni neodgovarajuće postupanje prema njima kao odgovor na njihovo dobročinstvo. *Zar nagrada za dobro učinjeno djelo može biti nešto drugo do dobro?*³⁵

U okviru metodologije prethodne studije, koju smo izložili u prvom dijelu, i to na osnovu platforme i osnovnih principa i onoga što je koncizno izloženo u drugom dijelu, prelazimo na diskusiju i razgovor o tri zablude ili tri pogrešna razumijevanja pojedinih pitanja na koje se sve više usmjerava pažnja u zapadnjačkim sredstvima informisanja. Pored toga, te zablude potenciraju i neki muslimani, što je svakako rezultat pogrešnog razumijevanja islama u okrilju selektivnog pristupanja određenim pitanjima i pojavama. Moguće je da su takva njihova razmišljanja rezultat nekritičkog prihvatanja ličnih stavova i izreka nekih naših dobrih predaka u pogledu određenih fikhskih pitanja i problema bez ispravnog razumijevanja historijske zbilje i okolnosti koje su dovele do formiranja tih stavova i mišljenja. Mi ne znamo da je bilo ko od čestitih i uzoritih naših predaka za sebe tvrdio da je bezgrješan. U tom pogledu oni su bili na

³³ En-Nisa', 86.

³⁴ El-Ma'ide, 8.

³⁵ Er-Rahman, 60.

tragu riječi imama Eš-Šafija: “Moje mišljenje je ispravno, uz mogućnost da bude pogrešno, a mišljenje nekog drugog mimo mene pogrešno je uz mogućnost da bude ispravno.” Takav pristup i stav nedvojbeno se razlikuje od stava onoga koji eksplicitno ili implicitno kaže: “Moje mišljenje je ispravno i ne postoji mogućnost da bude pogrešno, a mišljenje nekog drugog mimo mene pogrešno je i ne postoji mogućnost da bude ispravno.”

Treća studija:

Odgovor na zablude i korekcija pogrešnih razumijevanja i tumačenja

Prva zablude: (Ne)razumijevanje džihada

Ova zablude koncizno se može prezentirati u tvrdnji da je džihad zapravo “sveti rat” protiv sljedbenika drugih religija, prolijevanje njihove krvi i prisvajanje njihovih imetaka. U vrijeme kada je skupina učenjaka sljedbenika Knjige počela propagirati ideju religijskih sukoba i ratova, koja se u prošlosti prvo pojavila kod njihovih prethodnika, grupa učenjaka i većina muslimana još uvijek su bili privrženi i odani ovoj ideji, koja nije kompatibilna sa zahtjevima modernog doba. To za posljedicu ima nasilno djelovanje nekih muslimana prema nedužnim nemuslimanima i prema drugim muslimanima, a sve to u ime islama i pod plaštom džihada.

Odgovor na prvu zablude

Prvo: Izraz “sveti rat” nije spomenut u Knjizi Uzvišenog Allaha ni na jednom mjestu. Nije nam poznato da se taj izraz navodi u Vjerovjesničkim hadisima. Izraz “sveti rat” samo je doslovan prijevod izraza u engleskom jeziku “Holy War”, i kao takav nema nikakve veze s razumijevanjem džihada u islamu. U rječnicima engleskog jezika “sveti rat” ukazuje na započinjanje rata u ime određene religije protiv sljedbenika drugih religija samo radi razlike u religijskoj pripadnosti. Ovakvo razumijevanje i poimanje u suprotnosti je s osnovnim principima koje smo spomenuli u drugom dijelu. Čini se da se izraz “sveti rat” pojavio u Evropi u vrijeme intelektualne dekadencije i ekonomskog propadanja koji su slijedili kolaps Zapadnog rimskog carstva. Razumijevanje “svetog rata” veže se za agre-

sorski rat protiv muslimana, kao što je bio slučaj s križarskim ratovima i sukobima kršćanskih frakcija, naprimjer u situacijama koje su nazvane vjerskim ratovima u Evropi.

Drugo: Izraz *džihad* predstavlja izvedenicu iz korijena *dž h d* koji nosi značenja "ulaganje napora", "emitovanje energije", "generisanje snage". Terminološki, upotrijebljena u Kur'anu i Sunnetu, riječ *džihad* može imati više značenja, a neka od njih su:

- Ukazivanje na borbu sa samim sobom i pročišćenje duše, i to u kontekstu hadisa koji govori o namazu i činjenju dobra, kao što je izraženo i u riječima Uzvišenog Allaha: *O vjernici, molitvu obavljajte i Gospodaru svome se klanjajte, i dobra djela činite da biste postigli ono što želite, i borite se, Allaha radi, onako kako se treba boriti! On vas je izabrao i u vjeri vam nije ništa teško propisao...*³⁶ *Onaj ko se boji susreta s Allahom – pa, doći će, sigurno, Dan obećani; a On sve čuje i sve zna! A onaj ko se bori – bori se samo za sebe, jer Allah sigurno može bez svih svjetova biti.*³⁷ Ono što se jasno može zaključiti jeste da se kontekst spominjanja džihada u navedenim kur'anskim ajetima ne veže direktno za džihad koji podrazumijeva rat.
- Ponekad riječ *džihad* ukazuje na mirotvorni džihad u okviru jednog društva kako bi se uspostavila pravda i izvela istina na svjetlo. Kur'an pohvalno spominje one koji se na Allahovom putu bore svojim imecima i svojim životima i pojašnjava da je ulaganje imetka na Allahovom putu jedna vrsta džihada, kao što je navedeno u riječima Uzvišenog Allaha: *One koji se budu borili ulažući imetke svoje i živote svoje Allah će odlikovati čitavim stepenom nad onima koji se ne budu borili...*³⁸ Ovo se također naglašava i u ajetu: *...i bore se na Allahovom putu imecima svojim i životima svojim.*³⁹

³⁶ El-Hadždž, 77-78.

³⁷ El-Ankebut, 5-6.

³⁸ En-Nisa', 95.

³⁹ El-Hudžurat, 15.

Postoji i “borba Kur’anom”, tačnije iznošenje na vidjelo kur’anske istine, a primjer za to su riječi Uzvišenog Allaha: *...zato ne čini nevjernicima ustupke i Kur’anom se svim silama protiv njih bori.*⁴⁰

Poslanik, s.a.v.s., opisao je izgovaranje riječi istine kao najvredniji džihad: “Najvredniji džihad je reći riječ istine pred nepravednim vladarom.”⁴¹ Poslanik, s.a.v.s., je također kazao da je onaj ko se bori fizički – vjernik, te da je i onaj ko se bori jezikom isto tako – vjernik.

- Kur’an Plemeniti i časni Sunnet Vjerovjesnika, s.a.v.s., međutim, ukazuju i na treću vrstu džihada, a to je fizički džihad, odnosno oružani sukob na bojnopolju. Ova vrsta džihada često se imenuje riječju *kitāl*, a na osnovu Allahove, dž.š., Knjige može se zaključiti da ova vrsta džihada ima samo dva povoda ili razloga zbog kojih se dešava:
 - odbrana od agresije i
 - sprečavanje smutnje.

Oba spomenuta povoda nalazimo u ajetima sure El-Bekare koji slijede: *I napadajte takve gdje god ih sretnete i progonite ih odande odakle su oni vas prognali. A zlostavljanje je teže od ubijanja! I ne borite se protiv njih kod Časnoga hrama, dok vas oni tu ne napadnu. Ako vas napadnu, onda ih ubijajte! – neka takva bude kazna za nevjernike. A ako se prođu – pa, Allah zaista prašta i samilostan je. I borite se protiv njih sve dok mnogoboštva ne nestane i dok se Allahova vjera slobodno ispovijedati ne mogne. Pa ako se okane, onda neprijateljstvo prestaje, jedino protiv nasilnika ostaje. Sveti mjesec je za sveti mjesec, a i u svetinjama vrijedi odmazda: onima koji vas napadnu uzvratite istom mjerom i Allaha se bojte, i znajte da je Allah na strani onih koji se grijeha klone.*⁴² Smatramo da su ovo ključni ajeti u pogledu povoda (pokretanja) borbe, džihada, a postoji sedam uzroka, povoda ili motiva zbog kojih je takav džihad opravdan.

⁴⁰ El-Furkan, 52.

⁴¹ Hadis u svojim *Sunnenima* bilježe Ebu Davud, Tirmizi i Ibn-Madže od Ebu Se’ida el-Hudrija i Ebu Umame el-Bahilija, r.a., op. prev.

⁴² El-Bekare, 190-194.

Prvi povod

Početak ajeta: *I napadajte takve gdje god ih sretnete i progonite ih odande odakle su oni vas prognali...*⁴³ pobliže objašnjava i tumači legitimitet borbe protiv neprijatelja koja služi kako bi se spriječila njegova agresija. Pomnim proučavanjem i uzimanjem po(r)uke iz Kur'ana Plemenitog i čistog Vjerovjesničkog sunneta uočavamo da oba izvora ukazuju na to da se za džihad odlučuje i za njim kao sredstvom za zaustavljanje agresije poseže samo u slučaju kada, osim oružanog sukoba, ne postoji drugi način i put za to.

Drugi povod

Džihad kao način odbrane uvjetovan je očuvanjem razumnih granica djelovanja u kontekstu suzbijanja agresije, tj. uslovljen je nepretjerivanjem u argumentaciji i opravdanju pokretanja džihada kao odgovora na agresiju. To pitanje pojasnio je i pobliže odredio časni Vjerovjesnički Sunnet, naprimjer: zabranjeno je ubijanje žena, djece, staraca, svećenika, robova-nadničara, životinja, zatim zabranjeno je uništavanje i spaljivanje stabala koja nose plodove, kao i da se na bilo koji način ošteti ili potpuno uništi ono što ne iziskuju zahtjevi urgentne vojne intervencije i djelovanja. Sunnetom je također pojašnjeno da u tim situacijama nije dozvoljeno loše postupati sa sužnjima, niti je dopušteno unakaziti tijela ubijenih. Sve navedeno pojašnjava da je cilj oružane borbe protiv neprijatelja zapravo sprečavanje agresije, a ne ubijanje što većeg broja neprijatelja. Pored toga, Uzvišeni Allah doista naređuje da se obrati pažnja, odgovori i reaguje na bilo kakvu indikaciju o mogućnosti ostvarenja pravednog mira i prekida oružanog sukoba, a to nalazimo u riječima Uzvišenog: *Ako te neki od mnogobožaca zamoli za zaštitu, ti ga zaštititi da bi saslušao Allahove riječi, a potom ga otpremi na mjesto pouzdano za njega.*⁴⁴ *Ako oni budu skloni miru, budi i ti sklon i pouzdaj se u Allaha...*⁴⁵

Riječi Uzvišenog Allaha dovoljne su kao upozorenje da se spomenute granice ne prelaze: *I borite se na Allahovom putu protiv onih koji se*

⁴³ El-Bekare, 190-194.

⁴⁴ Et-Tevbe, 6.

⁴⁵ El-Enfal, 61.

*bore protiv vas, ali vi ne otpočinite borbu! – Allah, doista, ne voli one koji zapodijevaju kavgu.*⁴⁶

Treći povod

Riječi Uzvišenog Allaha *I napadajte takve gdje god ih sretnete...*⁴⁷ ne upućuju na opće i sveobuhvatno ubijanje nevjernika, kako to tvrde neki i argumentiraju time da u nastavku i kontekstu istog ajeta stoji i ovo: *...i progonite ih odande odakle su oni vas prognali.*⁴⁸

Ovo je zapravo pokazatelj i dokaz da Je nad muslimanima prvobitno izvršena agresija. Zato neki učenjaci smatraju da su ajeti sure El-Hadždž prvo što je objavljeno u vezi s džihadom kao borbom i ratom: *Allah doista štiti vjernike, Allah sigurno ne voli nijednog izdajnika, nezahvalnika. Dopušta se odbrana onima koje drugi napadnu, zato što im se nasilje čini – a Allah ih je, doista, kadar pomoći – onima koji su ni krivi ni dužni iz zavjčaja svoga prognani samo zato što su govorili: “Gospodar naš je Allah!” A da Allah ne suzbija neke ljude drugima, do temelja bi bili porušeni manastiri, i crkve, i havre, a i džamije u kojima se mnogo spominje Allahovo ime. A Allah će sigurno pomoći one koji vjeru Njegovu pomažu – ta Allah je zaista moćan i silan.*⁴⁹

Četvrti povod

Uzvišeni Allah u nastavku ajeta: *...i progonite ih odande odakle su oni vas prognali*⁵⁰ kaže: *A zlostavljanje je teže od ubijanja!*⁵¹

Ovo jasno ukazuje na to da riječ *fitna* u ovom konkretnom slučaju ne može biti razumijevana kao *širk* – pripisivanje sudruga Allahu, mnogoboštvo, nego se misli na nasilje, zlostavljanje i nepravdu koja obuhvata smutnju u vjeri koja dovodi do protjerivanja iz domova, što je i poznato u nekim događajima iz života Muhammeda, s.a.v.s. Kada bi bilo tačno da se

⁴⁶ El-Bekare, 190.

⁴⁷ El-Bekare, 191.

⁴⁸ El-Bekare, 191.

⁴⁹ El-Hadždž, 38-40.

⁵⁰ El-Bekare, 191.

⁵¹ El-Bekare, 191.

pod *fitnom* u navedenim ajetima misli na *širk*, onda bi to bilo u koliziji s pravilom: *U vjeru nema prisiljavanja...*⁵²

Također, prema takvom neispravnom tumačenju uklanjanje tragova širka značilo bi neprestani rat, koji bi mogao biti zaustavljen jedino kada bi se svi tragovi i manifestacije širka uklonili. Nemoguće je, ipak, da svi ljudi budu vjernici, a to nam pojašnjavaju i riječi Uzvišenog Allaha: *A većina ljudi, ma koliko ti želio, neće biti vjernici.*⁵³

Prethodno je ukazano na nužnost i neizbježnost pluralizma (religija), kao što to Uzvišeni Allah kaže: *Da Gospodar tvoj hoće, na Zemlji bi doista bili svi vjernici.*⁵⁴

Peti povod

Neki smatraju da je sljedeći kur'anske ajete moguće tumačiti samo način da se borba treba voditi sve dok ne prestane postojati mnogoboštvo i dok ne bude druge vjere osim islama jer je to jedina prava vjera. Ti ajeti su: *I borite se protiv njih sve dok mnogoboštva ne nestane i dok se Allahova vjera slobodno ispovijedati ne mogne.*⁵⁵ *I borite se protiv njih dok mnogoboštvo ne iščezne i dok samo Allahova vjera ne ostane.*⁵⁶ *Allahu je prava vjera jedino – islam.*⁵⁷ *A onaj koji želi neku drugu vjeru osim islama, neće mu biti primljena, i on će na onome svijetu nastradati.*⁵⁸

Kada bi ovakvo tumačenje bilo ispravno, onda bi uslov prekidanja borbe bilo prihvatanje islama od strane nemuslimana. Međutim, posljednja dva navedena kur'anska ajeta to uopće ne postavljaju kao uslov. U jednom ajetu iz sure El-Bekare pronalazimo da je uvjet zaustavljanja borbe protiv nemuslimana prestanak njihove agresije i nasilja: *Pa ako se okane, onda neprijateljstvo prestaje, jedino protiv nasilnika ostaje.*⁵⁹

⁵² El-Bekare, 256.

⁵³ Jusuf, 103.

⁵⁴ Junus, 99.

⁵⁵ El-Bekare, 193.

⁵⁶ El-Enfal, 39.

⁵⁷ Alu 'Imran, 19.

⁵⁸ Alu 'Imran, 85.

⁵⁹ El-Bekare, 193.

U jednom ajetu sure El-Enfal Uzvišeni Allah kaže: *Ako se oni okane – pa, Allah dobro vidi šta oni rade.*⁶⁰

Sve navedeno nedvosmisleno govori protiv mišljenja da se mnogo-boštvo uklanja borbom i ratom, a u tome smislu su i mnogobrojna pravila i osnovni principi koji svoje korijene imaju u Časnom Kur'anu, poput zabrane prisiljavanja u vjeru, potom obaveze da se muslimani s miroljubivim i nenasilnim pripadnicima drugih religija ophode s dobročinstvom i pravednošću, bez obzira kakvog uvjerenja oni bili.

Šesti povod

Dodatna potvrda da je cilj borbe sprečavanje i zaustavljanje agresije jesu riječi Uzvišenog Allaha: *Sveti mjesec je za sveti mjesec, a i u svetinjama vrijedi odmazda: onima koji vas napadnu uzvratite istom mjerom i Allaha se bojte, i znajte da je Allah na strani onih koji se grijeha klone.*⁶¹

Zato se u navedenom kur'anskom ajetu naređuje onima koji uzvraćaju na napad da se Allaha boje, tj. da se očuva dignitet i ne pretjeruje u borbi više od onoga što je potrebno da se pre(d)uzme kako bi se zaustavila agresija i nasilje.

Sedmi povod

Određeni ajeti sure El-Hudžurat potvrđuju ono što je izloženo i pojašnjeno u suri El-Bekare u pogledu toga da je borba propisana i obavezna kako bi se zaustavilo neprijateljstvo, spriječilo ugnjetavanje i otklonilo nasilje, makar neprijatelj ili ugnjetavač bio musliman, vjernik. Uzvišeni Allah kaže: *Ako se dvije skupine vjernika sukobe, izmirite ih; a ako jedna od njih ipak učini nasilje drugoj, onda se borite protiv one koja je učinila nasilje sve dok se Allahovim propisima ne prikloni. Pa ako se prikloni, onda ih nepristrasno izmirite i budite pravedni; Allah, zaista, pravedne voli.*⁶²

Razlog borbe i sukoba u ovom slučaju jeste neprijateljstvo i nasilje, pa čak i ako se radi o neprijatelju iz zajednice muslimana. Ukoliko bi razlog za borbu bilo samo nešto vezano za vjeru, borba u tom slučaju ne

⁶⁰ El-Enfal, 39.

⁶¹ El-Bekare, 194.

⁶² El-Hudžurat, 9.

bi bila opravdana i dozvoljena, jer razlog uvijek slijedi pravilo i ne može se posmatrati odvojeno od njega. U svjetlu nekoliko navedenih ključnih kur'anskih ajeta u ovom kontekstu mogu se razumjeti i posmatrati neki hadisi, a kao primjer navodimo riječi Allahovog Poslanika, s.a.v.s.: "Naređeno mi je da se borim protiv ljudi sve dok ne posvjedoče da nema boga osim Allaha i da je Muhammed Allahov poslanik..."

Nije nam poznato da je neko od istaknutih učenjaka pod izrazom "ljudi" u navedenom hadisu podrazumijevao apsolutno sve ljude, odnosno cijelo čovječanstvo. Ovaj hadis bi, u tom slučaju, bio proturječan pravilima i pritvrđenim principima, poput zabrane prisilnog uvođenja u vjeru. Stoga je neophodno suziti značenjsko polje riječi "ljudi" koja se navodi u hadisu, jer je općenita i u sebi sadrži i nosi posebno i specifično značenje, koje je regulisano i pojašnjeno tekstovima i drugim pravilima. Primjer za ovo preciziranje značenja jesu riječi Uzvišenog: *...one kojima je, kada su im ljudi rekli: "Neprijatelji se okupljaju zbog vas, trebate ih se pričuvati!" – to učvrstilo vjerovanje, pa su rekli: "Dovoljan je nama Allah i divan je On Gospodar!"*⁶³

Ovakvo mišljenje zastupaju Mudžahid, Mukatil, 'Ikrima i El-Kelbi, te kažu da se izrazom سَائِلًا u ovom kur'anskom ajetu ukazuje i misli na Nu'ajma ibn Mes'uda el-Ešdže'ijja u situaciji kada je obavijestio Allahovog Poslanika, s.a.v.s., da su se Kurejšije okupile i krenule u rat. El-Kurtubi dodaje da je ovaj primjer sličan riječima Uzvišenog: *ili bi ljudima na onome što im je Allah iz obilja Svoga darovao zavidjeli.*⁶⁴

Riječ "ljudi(ma)" u ovom kur'anskom ajetu odnosi se na Muhammeda, s.a.v.s.

Izraz "ljudi" u navedenom kur'anskom ajetu ne znači, dakle, "svi ljudi", nego "neki ljudi".

Pojedini učenjaci protumačili su riječ "ljudi" u citiranom hadisu na način da se ta riječ odnosi na mnogobošce Arape. Takvo tumačenje pokušali su opravdati na različite načine, pa su tako kazali da je Arapski poluotok kolijevka islama i mjesto njegovog početka, odnosno da su Arapi

⁶³ Alu 'Imran, 173.

⁶⁴ En-Nisa, 54.

najbolje spoznali istinitost Poslanika, s.a.v.s., i njegovo porijeklo, te da je Kur'an objavljen na njihovom jeziku pa su oni najsposobniji da razumiju njegovu nadnaravnost, ili da oni, za razliku od sljedbenika Knjige, nemaju religiju. Uprkos svim ovim opravdanjima, mi se ne slažemo s njihovim mišljenjem. Kada bi njihove tvrdnje bile tačne, to bi bilo kontradiktorno pravilu zabrane prisiljavanja u vjeru, koje mi smatramo nepobitnim argumentom koji ne predviđa neki izuzetak za mnogobošce Arapskog poluotoka i pored toga što se na njih misli pod izrazom "ljudi" u kontekstu historijskih okolnosti i prilika. Značenje te riječi proširuje se na sve one koji ratuju protiv muslimana, bez obzira bili oni mnogobošci Arapi, sljedbenici Knjige ili neki drugi.

Ovo nije jedina situacija koja predviđa mogućnost i priliku za pokajanje onih koji zaslužuju da budu ubijeni zbog svoje agresije i nasilja. Ono što prvo pada na pamet u ovom kontekstu jeste kur'anski ajet koji govori o onima koji protiv Allaha i Poslanika Njegova vojuju i koji nered na Zemlji čine a koji izuzima i sprečava ubijanje i raspinjanje onih koji se pokaju: *...ali ne i za one koji se pokaju prije nego što ih se domognete! I znajte da Allah prašta i da je milostiv.*⁶⁵

Slično pronalazimo u primjeru mogućnosti da se odustane od ubistva osobe koja je ubila nekoga ukoliko to odobre predstavnici i zaštitnici ubijenog.

Na osnovu riječi Uzvišenog Allaha: *Bićete pozvani da se borite protiv naroda veoma hrabrog i moćnog, sve dok se ne pokori.*⁶⁶ definitivno nije moguće birati između opcija prihvatanja islama i borbe, ne samo radi pridržavanja pravila zabrane prisiljavanja u vjeru već zbog mogućnosti da je konkretna borba protiv takvih u osnovi isključivo uzrokovana agresijom koju su pokrenuli ili su je pripremali i planirali. Svakako da u drugim situacijama treba pružiti priliku i osigurati mogućnost prihvatanja islama kao vid izbora jer je to najefektivnije sredstvo kojim se može spriječiti agresija, osvojiti srca, a sve ovo nam je i historijski poznato. Poslanik, s.a.v.s., je, primjera radi, ratovao samo zbog agresije i nasilja neprijatelja. Primjer

⁶⁵ El-Ma'ide, 34.

⁶⁶ El-Feth, 16.

ovakvih ratova, koji nisu izuzeci niti neki specifični slučajevi, nalazimo u prethodno navedenim ajetima sure El-Bekare koji nisu derogirani.

Druga zabluda: Pojava islama

Sažetak ove zablude može se izložiti na ovaj način: islam prema svome učenju predstavlja vjeru istine, te je stoga nužno da dominira svijetom i da njime upravlja; povrh toga neki tvrde da pojava islama za druge religije znači da na zemlji, pored islama, neće biti druge religije, a ove tvrdnje temelje na riječima Uzvišenog: *On je poslao Poslanika Svoga s uputstvom i pravom vjerom da bi je izdigao iznad ostalih vjera...*⁶⁷

Odgovor na drugu zabludu

Ova zabluda, prema našem mišljenju, u sebi sadrži više od jedne greške:

1. Ne razlikuje se pojava islama od pojave muslimana. Ove dvije stvari nisu nužno povezane. Moguća je situacija da na zemlji ne bude muslimana ili da su u veoma lošem stanju i poniženi kao što je to slučaj danas, a islam se i pored svega toga nastavlja širiti. I to je jedan vid pojavnosti islama, čak i važniji i dugotrajniji jer se na taj način širi istina s kojom je došao islam.
2. Iz sagledavanja povijesti poznato nam je da se islam širio i bio nadmoćniji i snažniji u razdobljima mira više nego u periodima ratovanja i sukoba, počevši od sporazuma na Hudejbiji, čijim se potpisivanjem islam osnažio velikim brojem pristalica tako da se njihov broj za samo godinu i po uveliko povećao u odnosu na broj onih koji su prešli na islam od početka poslanstva, ili približno u periodu od devetnaest godina. Ummet je iskušan mnogim neugodnostima i poteškoćama, poput tatarskih napada, križarskih ratova, zapadnog kolonijalizma, onog davnašnjeg i onog sadašnjeg, direktnog ili indirektnog. Uprkos svemu tome, islam je nastavio rasti i širiti se, tako da su neki rekli kako je on vjera koja se najbrže širi u zapadnom svijetu. Postoji li neki na-

⁶⁷ Et-Tevbe, 33. Vidi također: El-Feth, 28. i Es-Saff, 9.

čin širenja islama značajniji i vredniji od ovog? Moguće je da se širenje islama određenim vojnim i političkim sredstvima ostvari u jednom datom periodu, ali to ne može biti kontinuiran proces. Uzvišeni Allah kaže: A u ovim danima Mi dajemo pobjedu sad jednima, a sad drugima...⁶⁸

3. Djelimično i neispravno razumijevanje pojave i širenja islama u okvirima vojnih i političkih djelovanja znači da muslimani, koji brojčano predstavljaju manjinu u svijetu i čine otprilike jednu petinu čovječanstva, treba da ratuju protiv ostalih ljudi u svijetu bez obzira da li su ti ostali ratoborni ili miroljubivi, a ovo bi se u svakom slučaju direktno sukobljavalo s mnogim principima i pravilima koji su ranije spomenuti i objašnjeni u drugom dijelu studije.

Uzvišeni Allah kaže: *Borite se protiv onih kojima je data Knjiga, a koji ne vjeruju ni u Allaha ni u onaj svijet, ne smatraju zabranjenim ono što Allah i Njegov Poslanik zabranjuju i ne ispovijedaju istinsku vjeru – sve dok ne daju glavarinu poslušno i smjerno.*⁶⁹ *O vjernici, borite se protiv nevjernika koji su u blizini vašoj i neka oni osjete vašu strogost! I znajte da je Allah na strani čestitih.*⁷⁰

Zaista, ova dva navedena kur'anska ajeta ne govore o tome da je uzrok pokretanja borbe nevjerstvo ili neprihvatanje islama, što bi svakako bilo nekompatibilno s prethodno izloženim i objašnjenim principima. Ukoliko bi se dva navedena kur'anska ajeta posmatrala izvan historijskog okvira, pojavila bi se poteškoća razumijevanja događaja u samim začecima islama kada su neki nemuslimani započeli ratove protiv muslimana, u čemu su prednjačili mnogobošci Arapi, Perzijanci, neka jevrejska plemena u Medini, pojedina kršćanska plemena s juga Arabije i Bizantijci. Nemarnost prema ovim opasnostima mogla je dovesti do umorstva i pokopa islama u vlastitoj kolijevci. Zbog toga su okolnosti nalagale da se osiguraju granice islamske države, što je nekada

⁶⁸ Alu 'Imran, 140.

⁶⁹ Et-Tevbe, 29.

⁷⁰ Et-Tevbe, 123.

podrazumijevalo i preventivne napade. Džizja⁷¹, koja je bila propisana sljedbenicima Knjige ili onima koji su se pridržavali sporazuma, bila je znak priznavanja i pokoravanja islamskoj vlasti i odbacivanja neprijateljskih namjera prema svima onima koji su bili u njenom okrilju. Ni u jednom slučaju ili prilici džizja nije značila njihovu eksploataciju ili njihovo kažnjavanje zbog toga što nisu prihvatili islam, niti je to bilo sredstvo da se potkupe i da im se da mito. Poznato je da je džizja koju su plaćale zimmije imala vrijednost i korist koja se sastojala u izostavljanju od izvršenja određenih dužnosti i obaveza prema državi i priskrbliavanju određenih koristi, naprimjer unutardržavne sigurnosti i zaštićenosti, neučestvovanja u ratovima protiv vanjskih neprijatelja, socijalni mir i sigurnost u situacijama neimaštine i prijeko potrebe. Džizja je, ustvari, podrazumijevala određene beneficije, a nije bila kazna za neprihvatanje islama. Poznato je, također, da je postojalo udruživanje, potpomaganje i zajedničko nastupanje određenih grupa među nemuslimanima, kao što je to bio slučaj s jevrejima koji su pomogli Kurejšijama u Bici saveznika⁷². Možda

⁷¹ Kada bi jedna zemlja došla pod vlast islamske države, njeni građani nemuslimani mogli su napustiti zemlju i otići negdje drugo ili sačiniti sporazum s islamskom državom i nastaviti živjeti na istom prostoru uz poštivanje principa naznačenih u sporazumu. Takav sporazum nazivao se *zimet*, a građani nemuslimani *zimmije*. Sporazumom se nemuslimani obavezuju na poštovanje odredbi islamskog poretka i neučestvovanje u ratovima, a za uzvrat su plaćali porez koji se nazivao *džizja*. Islamska država obavezivala se da će štititi život i imovinu zimmija kao i slobodu vjeroispovijesti. Džizju su plaćali samo odrasli, zdravi i za rat sposobni muškarci. Žene, djeca, starci, bolesni, iznemogli, invalidi, monasi i prosjaci bili su izuzeti od ovog poreza. Navedeno prema: Thomas W. Arnold, *Povijest islama*, Sarajevo 1989, str 86-87. Op. prev.

⁷² Četvrte godine po Hidžri, u mjesecu ševvalu, Jevreji koji su počeli shvatati da muslimani postaju sve jači nakon Bitke na Uhudu donesoše odluku da započnu seriju diplomatskih misija kako bi oformili koaliciju antimuslimanskih snaga sposobnu da se jednom zauvijek obračuna s Poslanikom, s.a.v.s., i njegovim sljedbenicima. Dvadeset jevrejskih prvaka i uglednih ličnosti plemena Benu Nadir otišlo je kod Kurejšija u Mekku kako bi ih nagovorili da napadnu Muhameda i muslimane. Slično su uradili i s nekim drugim arapskim plemenima.

Nedugo zatim pred Medinom se okupila vojska od deset hiljada vojnika. Muslimani su zbog svoje opreznosti na vrijeme primijetili dolazak neprijatelja tako da su nakon dugog savjetovanja o tome kako da dočekaju ovu vojsku koja svojim brojem premašuje brojku sveukupnog stanovništva Medine, uzimajući u obzir i žene, djecu i starce, prihvatili prijedlog časnog as-

je upravo ovo intencija riječi Uzvišenog Allaha: *A borite se protiv svih mnogobožaca, kao što se oni svi bore protiv vas; i znajte da je Allah na strani onih koji se Allaha boje i grijeha klone.*⁷³

Navedeni kur'anski ajet moguće je razumjeti na način: Borite se protiv mnogobožaca svi zajedno, ujedinjeni, onako kako se oni drže zajedno i ujedinjeno.

Upotreba izraza "mnogobošci" u spomenutom kur'anskom ajetu govori nam da njegova intencija nije poziv na borbu protiv svih nevjernika, već da se njima preciziraju samo mnogobošci Arapi. Da se, kojim slučajem, u navedenom ajetu misli na borbu protiv nemuslimana općenito, bio bi upotrijebljen izraz "nevjernici", jer kada god govori o različitim manifestacijama i oblicima mnogoboštva, Kur'an nikada ne upotrebljava izraz "mnogobošci" kako bi ukazao samo na jevreje i kršćane.

Treća zabluda:

Mržnja i ubijanje nevjernika gdje god da se (pro)nađu

Ova zabluda koncizno se može izložiti u stavu da islam poziva na mržnju i averziju prema nemuslimanima i diktira da im se ne vjeruje i da se nema povjerenja u njih, pa čak i da islam naglašava i preferira borbuprotiv njih i njihovih porodica, te da im na svakom mjestu treba postavljati zasjede. Takvo mišljenje temelji se na riječima Uzvišenog: *O vjernici, ne uzimajte za zaštitnike jevreje i kršćane! Oni su sami sebi zaštitnici!*⁷⁴ ...ubijajte mno-

haba Selmana El-Farisija o kopanju dubokog kanala (hendeka) s jedine pristupačne strane. To je bilo izvodljivo s obzirom da je grad sa tri strane bio opasan vulkanskim kamenjem koje je predstavljalo prirodnu prepreku zavojevačima. "Ahzab" (Kur'anski termin kojim se opisuju združena plemena koja su se okupila za borbu na "Hendeku") su petnaest dana opsjedali grad, ali im rovovi i muslimanski borci nisu dozvolili ulazak u Medinu. Nakon petnaest dana, radi vremenskih nepogoda i spletke koju je osmislio i izveo Nu'ajm ibn Mes'ud, r.a., a koja je zavadila saveznike, sakupljena plemena vratila su se odakle su i došla. Osim nekoliko manjih incidenata, Bitka na "Hendeku" zapravo se nije ni desila. Danas nisu vidljivi tragovi Hendeka, ali i pored toga oni koji posjete Medinu obilaze mjesto na kojem je dolazilo do povremenih okršaja između muslimana i Ahzaba preko hendeka. Na tom mjestu danas se gradi ogromna džamija i islamski centar. Op. prev.

⁷³ Et-Tevbe, 36.

⁷⁴ El-Ma'ide, 51.

*gobošce gdje god ih nađete, zarobljavajte ih, opsjedajte i na svakome prolazu dočekujte!*⁷⁵

Odgovor na treću zabludu

Ajet iz sure Alu 'Imran upotrebljava izraz "zaštitnici", a taj izraz ne znači prijateljstvo, dobre komšijske relacije i ophođenje s dobročinstvom, već je to nezavisan princip u odnosu s miroljubivim nemuslimanima i znači, ustvari, traženje pomoći i oslanjanje na nekoga drugog prilikom protekcije i odbrane ummeta. Proučili smo i razmotrili sve kur'anske ajete koji zabranjuju uzimanje neprijatelja za zaštitnike i zaključili da sve svi oni neraskidivo vežu za neke loše situacije i negativne kontekste. Kao primjer takve zabrane možemo navesti uzimanje za zaštitnike neprijatelja umjesto vjernika, posebno ako se time traži moć i dostojanstvo. Neki od tih kur'anskih ajeta vežu se za njihovu praksu prema muslimanima da se izruguju, ismijavaju i izigravaju sa islamom, dok se neki drugi ajeti dotiču nekih muslimana koji su u slučaju rata između nevjernika i muslimana za zaštitnike, saveznike ili pomagače uzimali nevjernike, kao što je poznato iz kazivanja o Hatibu ibn Belta'u. Moguće je da je upravo to i intencija riječi Uzvišenog Allaha: *Zato ti vidiš one čija su srca bolesna kako se žure da s njima prijateljstvo sklope, govoreći: "Bojimo se da nas kakva nevolja ne zadesi."*⁷⁶

Prijateljski odnosi s miroljubivim nevjernicima ne podrazumijevaju poistovjećivanje u pitanjima vjerovanja. Plemeniti Kur'an zaista dopušta ženidbu muslimana sa čestitom ženom iz skupine ehlu'l-kitabija (kršćana i židova), kao što ističe dr. Jusuf el-Karadavi, Allah ga sačuvao: "To što je muslimanu dopušteno da nemuslimanka bude domaćica, gospodarica njegovog doma, njegova životna saputnica i majka njegove djece i da, isto tako, tetke (po majci) i daidže njegove djece budu nemuslimani, u stvarnosti predstavlja veliku toleranciju koju pruža i ukazuje islam."⁷⁷

⁷⁵ Et-Tevbe, 5.

⁷⁶ El-Ma'ide, 52.

⁷⁷ Vidi: Jusuf el-Karadawi, *Gajru'l-muslimin fi'l-mudžteme'il-islamij*, Mekteba Wehbe, Kairo, 1992, str. 6-7.

Riječi Uzvišenog Allaha *...ubijajte mnogobošce gdje god ih nađete...*⁷⁸
*Kada se u borbi s nevjernicima sretnete, po šijama ih udarajte...*⁷⁹

govore o situaciji rata protiv mušrika Arapa. Mi ih na ovom mjestu navodimo kao primjere u cilju ukazivanja na mnoge metodološke pogreške onih koji se pozivaju i oslanjaju upravo na ove ajete u tvrdnjama o agresorskoj prirodi islama i dozvoljavanju ubijanja onih koji su drugačiji i koji ne dijele iste stavove s njima ili ne prihvataju islam. Fokusirat ćemo se na ajet iz sure *Et-Tevbe*, kojig mnogi nazivaju “ajet sablje” i iznose tvrdnju da je on derogirao više od stotinu ajeta Allahove, dž.š., Knjige među koje, po njihovom mišljenju, spadaju ajet o zabrani prisiljavanja u vjeru i ajeti koji pozivaju na mirni dijalog i ophođenje s miroljubivima uz dobroćinstvo i pravednost.

Prva greška

Tvrđi se da se propisi iz ovog kur'anskog ajeta apliciraju na sve nemuslimane, među njima i na sve jevreje i kršćane, i pored toga što ajet jasno poručuje “ubijajte mnogobošce...”, a nije rečeno: *Nisu se nevjernici između sljedbenika Knjige i mnogobošci odvojili, sve dok im nije došao dokaz jasni...*⁸⁰

Sasvim je jasna razlika između dva upotrijebljena termina u riječima Uzvišenog: *Nisu se nevjernici između sljedbenika Knjige i mnogobošci odvojili, sve dok im nije došao dokaz jasni...*⁸¹ Konsekventno tome, ajet se odnosi (samo) na mnogobošce, preciznije mnogobošce Arape.

Druga greška

Ukoliko bismo sagledavali cjelokupan kontekst kur'anskog ajeta, ne posmatrajući ga zasebno, izdvojeno iz njega, doista bismo primijetili da se ajet odnosi na mnogobošce Arape i da se to argumentira time što ajet koji mu prethodi izuzima one mnogobošce koji ne krše zaključene ugovore: *Mnogobošcima s kojima imate zaključene ugovore koje oni nisu ni u čemu*

⁷⁸ Et-Tevbe, 5.

⁷⁹ Muhammed, 4.

⁸⁰ El-Bejjine, 1.

⁸¹ El-Bejjine, 1.

*povrijedili, niti su ikoga protiv vas pomagali, ispunite ugovore do ugovorenog roka. Allah zaista voli pobožne.*⁸²

Isto izuzimanje pronalazimo u istoj kur'anskoj suri u ranije spomenutom ajetu: *Kako će mnogobošci imati ugovor s Allahom i Poslanikom Njegovim?! – Ali, s onima s kojima ste ugovor kod Časnog hrama zaključili, sve dok se oni ugovora budu pridržavali, pridržavajte se i vi, jer Allah zaista voli pobožne.*⁸³

Kada bi bilo tačno da je mnogoboštvo samo po sebi jedini uzrok za borbu protiv mnogobožaca, ne bi bilo prostora i smisla za izuzimanje. Osim toga, 6. ajet sure Et-Tevbe, koji glasi: *Ako te neki od mnogobožaca zamoli za zaštitu, ti ga zaštititi da bi saslušao Allahove riječi, a potom ga otpremi na mjesto pouzdano za njega. To zato što oni pripadaju narodu koji ne zna,*⁸⁴ jasno upućuje na davanje utočišta mnogobošču koji traži sigurnost i zaštitu da bi saslušao Allahove riječi, a zatim se spominje njegovo otpremanje na mjesto koje je pouzdano za njega, pa makar on i ne primio islam. Navedeno nepobitno dokazuje da je pogrešno mišljenje kako je samo mnogoboštvo uzrok ratovanja.

Treća greška

Treća greška je zanemarivanje stvarnog uzroka ratovanja protiv mnogobožaca ili, preciznije, protiv jedne skupine među njima, a taj stvarni uzrok je kršenje ugovora i započinjanje agresije nad muslimanima, koji i nalazimo u riječima Uzvišenog Allaha u suri *Et-Tevbe*: *Kako, kada oni, ako bi vas pobijedili, ne bi, kad ste vi u pitanju, ni srodstvo ni sporazum poštivali?*⁸⁵

Ni rodbinstvo ni sporazum, kada je vjernik u pitanju, ne poštuju...⁸⁶ A ako prekrše zakletve svoje, poslije zaključenja ugovora s njima, i ako vjeru vašu budu vrijeđali, onda se borite protiv kolovođa bezvjerstva – za njih, doista, ne postoje zakletve – da bi se okanili. Zar se nećete boriti protiv ljudi koji

⁸² Et-Tevbe, 4.

⁸³ Et-Tevbe, 7.

⁸⁴ Et-Tevbe, 6.

⁸⁵ Et-Tevbe, 8.

⁸⁶ Et-Tevbe, 10.

*su zakletve svoje prekršili i nastojali protjerati Poslanika, i prvi vas napali? Zar ih se bojite? Preče je da se Allaha bojite, ako ste vjernici.*⁸⁷

Iz svega navedenog nedvojbeno se može zaključiti da se od 1. do 13. ajeta sure Et-Tevbe zapravo govori o mnogobošcima Arapima koji se nisu zaustavili samo na otpočinjanju agresije nad muslimanima nego su povrh toga prekršili sporazum sa Hudejbije i nakon osvajanja Mekke poticali neka plemena protiv muslimana, te su ubijajući nedužne, čineći nered na zemlji i odvrćajući od Allahovog puta, sasvim opravdano zaslužili da budu ubijeni. Spomenuta nedjela mnogobožaca Arapa u kontekstu ključnih ajeta o ovoj temi iz sure El-Bekare, 190-194, snažno su opravdanje za vođenje borbe protiv njih i ne predstavljaju njihovu derogaciju ili izuzetak.

Četvrta greška

Tvrđnja da navedeni kur'anski ajeti imaju općenito značenje i da se njihov sadržaj odnosi na sve nevjernike, pa čak i na sve mnogobošce Arape, nije u skladu s osnovnim principima koji su ranije spomenuti u drugom dijelu studije a tiču se zabrane prisiljavanja mnogobožaca ili bezbožnika u vjeru.

Peta greška

Tvrđnja da je dozvoljeno ubiti nevjernika samo zbog njegovog nevjerovanja znači da Šerijat zapovijeda da se na ljubav odgovori time što će se ubiti voljena osoba, jer Kur'an zbilja dopušta čovjeku muslimanu da se oženi ženom nevjernicom iz skupine onih kojima je data Knjiga: *Od sada vam se dozvoljavaju sva lijepa jela; i dozvoljavaju vam se jela onih kojima je data Knjiga, i vaša jela su njima dozvoljena; i čestite vjernice su vam dozvoljene, i čestite kćeri onih kojima je data Knjiga prije vas, kad im vjenčane darove njihove dadete s namjerom da se njima oženite, a ne da s njima blud činite i da ih za prilježnice uzimate. A onaj ko otpadne od prave vjere – uzalud će mu biti djela njegova i on će, na onome svijetu, nastradati.*⁸⁸

⁸⁷ Et-Tevbe, 12-13.

⁸⁸ El-Ma'ide, 5.

Kur'an naređuje suprugu da se s ljubavlju i samilošću odnosi prema svojoj supruzi: *I jedan od dokaza Njegovih je to što za vas, od vrste vaše, stvara žene da se uz njih smirite, i što između vas uspostavlja ljubav i samilost; to su, zaista, pouke za ljude koji razmišljaju.*⁸⁹

Ukoliko bi tvrdnja da je dozvoljeno ubiti nevjernika samo zbog njegovog nevjerovanja bila ispravna i opravdana, onda bi to značilo da Kur'an, isto tako, zapovijeda mužu da ubije svoju suprugu gdje god da je pronade, da je zarobi, opsjeda i na svakom prolazu dočekuje.

Šesta greška

Ako bi bilo ispravno razumijevanje da je dozvoljeno ubiti svakog nevjernika, zašto bi onda Kur'an i časni Vjerovjesnički Sunnet podrobno izlagali i pojašnjavali prava nemuslimana, posebno *zimmija* među njima? Kako su vjerske manjine obitavale i doživljavale ekspanziju upravo u okrilju islama u periodu kad su muslimani bili snažni i kad su imali snažnu, čvrstu vlast. To im je davalo mogućnost da zatru svaki trag tim manjinama i da potpuno unište ostatke prijašnjih religija da bi se islam znatno učvrstio, procvjetao i proširio dok ne ostane samo Allahova vjera, kako to razumijevaju i tumače neki?

Za treću zabludu (mržnja i ubijanje nevjernika gdje god da se [pro]nađu) vezano je mišljenje da upotreba riječi "nevjernici" zapravo znakovito ukazuje na nemuslimane, što sadrži i predstavlja uvredu za njih. To mišljenje proteže se i na to da Kur'an, navodno, napada nemuslimane, prijeti im Džehennemom i ruši temelje njihove vjere. Nužno je na ovome mjestu pojasniti neke stvari i pitanja oko kojih se ponekad desi zabuna i pogrešno razumijevanje.

1. Svaka religija ima temelje, osnovna načela i vjerovanja koje njezini sljedbenici smatraju istinom, a sve ono što nije u skladu s tim načelima i vjerovanjima smatraju pogrešnim ili im ne izgleda sasvim ispravno i tačno. Sve mimo toga jeste sumnjom ogrnut poziv na "ujedinjenje religija" i negiranje raznolikosti i pluralizma, koji su Allahovo određenje i zakonitost života. Samo Uzvišeni Allah

⁸⁹ Er-Rum, 21.

sudi Svojim stvorenjima u onome o čemu se razilaze. Shodno tome, islam neće biti krnjav i oštećen ako, naprimjer, pojasni vlastito poimanje tevhida i odbacivanje mnogoboštva i tome slično.

2. Islam, prema uvjerenju muslimana, predstavlja posljednju religiju kojom je Uzvišeni Allah sačuvao Svoju Knjigu, njome upotunio Svoju blagodat prema stvorenjima, a nakon pojave drugih religija islam je u svojoj konačnoj formi dosegao savršenstvo. Potpuno je prirodno da Onaj koji je objavio islam, a to je Uzvišeni Allah, pojasni dijelove istine u onome što je preostalo od poslanstva prijašnjih vjerovjesnika i učini ništavnim sve ono što su u vjeru istine inputirala i dodala stvorenja.
3. U svojoj kritici i vrednovanju onoga što se izmiješalo sa poslanstvima vjerovjesnika pod utjecajem i djelovanjem njihovih sljedbenika, Kur'an izbjegava generalizacije koje podrazumijevaju dokidanje i negiranje svega. Često ćemo u Allahovoj, dž.š., Knjizi naići na ovakve riječi: *Ali, nisu svi oni isti. Imma ispravnih sljedbenika Knjige koji po svu noć Allahove ajete čitaju i mole se...*⁹⁰ *Imma sljedbenika Knjige koji će ti vratiti ako im povjeriš tovar blaga, a ima i onih koji ti neće vratiti ako im povjeriš samo jedan dinar, ako ga ne budeš stalno pratio.*⁹¹ *Mesih, sin Merjemin, samo je poslanik – i prije njega su dolazili i odlazili poslanici – a majka njegova je uvijek istinu govorila; i oboje su hranu jeli. Pogledaj kako Mi iznosimo jasne dokaze, i pogledaj, zatim, njih kako se odmeću.*⁹²
4. Kur'anska kvalifikacija i korekcija, kao i božansko upozorenje, obuhvataju i one muslimane koji čine loša djela. Kur'an kritikuje i neke postupke muslimana prema samima sebi. Kada Uzvišeni Allah kaže: *Beduini su najveći nevjernici i najgori licemjeri...*⁹³, Da li to znači da se ovaj opis odnosi na sve beduine tog doba?
5. Velika je greška prevoditi riječ *kāfir* u engleskom jeziku kao *infidel* (*nevjernik*), bez obzira da li to bilo namjerno ili iz neznanja,

⁹⁰ Alu 'Imran, 113.

⁹¹ Alu 'Imran, 75.

⁹² El-Maide, 75.

⁹³ Et-Tevbe, 97.

jer ovaj izraz, ako je suditi prema rječniku engleskog jezika, nosi značenja koja ukazuju na ateistu ili bezbožnika. Ovakvi opisi i kvalifikacije ne mogu se odnositi na jevreje i kršćane zbog navedenog i nekih drugih kur'anskih ajeta: *Mesih, sin Merjemin, samo je poslanik – i prije njega su dolazili i odlazili poslanici – a majka njegova je uvijek istinu govorila; i oboje su hranu jeli. Pogledaj kako Mi iznosimo jasne dokaze, i pogledaj, zatim, njih kako se odmeću.*⁹⁴

Riječ *kufr* u Kur'anu Časnom koristi se i u pozitivnom značenju, naprimjer: *U vjeru nema prisiljavanja – Pravi put se jasno razlikuje od zablude! Onaj ko ne vjeruje u šejtana, a vjeruje u Allaha – drži se za najčvršću vezu, koja se neće prekinuti.*⁹⁵ *Divan uzor za vas je Ibrahim i oni koji su uz njega bili kada su narodu svome rekli: "Mi s vama nemamo ništa, a ni sa onima kojima se, umjesto Allahu, klanjate; mi vas se odričemo, i neprijateljstvo i mržnja će između nas ostati sve dok ne budete u Allaha, Njega jedinog, vjerovali!" – ali nisu riječi Ibrahimove ocu svome: "Ja ću se moliti da ti oprosti, ali te ne mogu od Allaha odbraniti." – Gospodar naš, u Tebe se uzdamo i Tebi se obraćamo i Tebi ćemo se vratiti.*⁹⁶

Riječ *kufr* dolazi u značenju poricaja blagodati, kao što je to sadržano u riječima Uzvišenog: *Prvi hram sagrađen za ljude jeste onaj u Mekki, blagoslovljen je on i putokaz svjetovima.*⁹⁷

Sličan primjer pronalazimo i u suri Lukman: *A Mi smo Lukmanu mudrost darovali: "Budi zahvalan Allahu! Ko je zahvalan, čini to u svoju korist, a ko je nezahvalan – pa, Allah je, zaista, neovisan i hvale dostojan."*⁹⁸

Nekada se riječ *kufr* koristi da bi ukazala na odbijanje prihvatanja poslanstva vjerovjesnika, a primjer za to su narod Nuha i Ibrahima, a.s. Uzvišeni Allah, uz sve spomenuto, kaže: *A Mi nije-dan narod nismo kaznili dok poslanika nismo poslali!*⁹⁹

⁹⁴ El-'Ankebut, 46.

⁹⁵ El-Bekare, 256.

⁹⁶ El-Mumtahine, 4.

⁹⁷ Alu 'Imran, 96.

⁹⁸ Lukman, 12.

⁹⁹ El-Isra', 15.

Nema nikakve sumnje da Kur'an i Sunnet ukazuju na stanje i sudbinu onog koji namjerno ne vjeruje u Uzvišenog Allaha iako mu je istina poznata, kao i na onog koji ne vjeruje u ono što je objavljeno Muhammedu, s.a.v.s., i koji negira da je on posljednji vjerovjesnik poslan svim ljudima. Ipak, mi ne možemo definitivno i meritorno presuditi u pojedinačnim slučajevima o nekom čovjeku da je ispravno upoznao i razumio islam a potom ga namjerno odbio možda zbog sumnje i zablude ili nepotpunog razumijevanja. Jedino Uzvišeni Allah poznaje najskrivenije tajne, pa se u tome smislu vrijedi prisjetiti i riječi Poslanika, s.a.v.s., upućenih Halidu ibn Velidu: "A jesi li mu ti srce rasporio..."¹⁰⁰

I pored toga što je Uzvišeni Allah u Svojoj Knjizi i kroz govor Svoega poslanika ukazao na jasnu granicu između vjerovanja i nevjerovanja/poricanja i posljedice i jednog i drugog, samo je On kranji sudac Svojim robovima u onome u čemu se budu razilazili, i to ne znači da se s nemuslimanima ne treba ophoditi pravedno, činiti im dobro na ovome svijetu i moliti da budu upućeni i spašeni. Riječ *kāfir* u našem savremenom svijetu vjerovatno je svrsishodnije i poželjnije, zbog višeznačnosti koju ima u različitim kontekstima i nepreciznosti prenošenja značenja te riječi u drugi jezik, prevoditi izrazom "nemusliman" (*Non-Muslim*) umjesto "nevjernik" (*disbeliever* ili *nonbeliever*). Najprikladnije bi bilo ukazivanje na nemuslimane konstrukcijom "pripadnici drugih religijskih zajednica" (*other faith communities*). Iz konteksta prethodno navedenih ajeta sasvim je jasno da oni upućuju na povijesnu stvarnost u vrijeme Allahovog Poslanika, s.a.v.s., kada su mnogobošci Arapi i neka jevrejska plemena, preciznije, samo neki pripadnici tih plemena, bili najljući neprijatelji muslimanima, najviše spletkarili i među svim ostalim ljudima najviše ratovali protiv njih.

Uzvišeni Allah kaže: *Ti vidiš mnoge od njih kako s mnogobošcima prijateljuju. Ružno li je zaista ono što sami sebi pripremaju: da se Allah na njih rasrdi i da u patnji vječno ostanu.*¹⁰¹

¹⁰⁰ Bilježi Muslim.

¹⁰¹ El-Ma'ide, 80.

Navedeni ajet tumače Njegove riječi u suri En-Nisa': *Zar ne vidiš one kojima je dat jedan dio Knjige kako u kumire i šejtana vjeruju, a o neznabošcima govore: "Oni su na ispravnijem putu od vjernika."*¹⁰²

Et-Taberi u svome komentaru navedenog kur'anskog ajeta spominje da se ajet odnosi na jednog jevrejskog vođu kojeg su stanovnici Mekke pitali da li je bolje mnogoboštvo kojem su oni odani ili vjera Muhammedova, s.a.v.s., pa im je on odgovorio: "Vaše mnogoboštvo je bolje i vi ste na ispravnijem putu."

6. Često se ukazuje na kur'anski ajet: *Ti ćeš, sigurno, naći da su vjernicima najljuciji neprijatelji jevreji i mnogobošci...*¹⁰³ kao na dokaz koji govori o neprijateljstvu muslimana prema Arapima semitima (mnogobošcima) i Jevrejima. Međutim, mišljenje prema kojem su neprijateljstvo i antagonizam prvo što je od Kur'ana objavljeno u pogledu naroda koji pripadaju Arapima semitima nema nikavog utemeljenja niti značaja. Tvrdnja da je islam neprijateljski nastrojen prema jevrejstvu nema nikakvog osnova i kao takva se ne uzima u obzir. Kur'an, naime, spominje Musaa, a.s., po dobru i hvali Tevrat, koji mu je Uzvišeni Allah objavio i u kojem su bili uputstvo i svjetlo. Shodno tome, navedenim kur'anskim ajetom želi se ukazati na one koji budu ratovali i kovali zavjere protiv muslimana, bez obzira da li je to bilo u vrijeme Poslanika, s.a.v.s., ili u vremenu poslije njega. Citirani kur'anski ajet, osim toga, ne zapovijeda muslimanima da budu protiv jevreja zbog njihove vjere i da ih ne priznaju. Jevreji se ubrajaju u sljedbenike Knjige i na njih se primjenjuje i odnosi sve ono što je navedeno u prethodno spomenutom ajetu sure El-Mumtahina. Ajet iz sure El-Maide o kojem je ovdje riječ opisuje samo one jevreje koji su neprijateljski nastrojeni prema muslimanima. Događaji koji su uslijedili nakon 11. septembra 2001. godine pokazali su da su neki jevreji, i to više od jedne skupine među njima, pomogli muslimanima u demonstracijama protiv politike ubijanja, uništavanja i poniža-

¹⁰² En-Nisa', 51.

¹⁰³ El-Ma'ide, 82.

vanja koju su provodile izraelske vlade, a neki od tih jevreja bili su čak izloženi zlostavljanju od strane ekstremista koji su bili iste vjere kao i oni sami, samo zato što su se oni odnosili fer i korektno prema pitanjima i problemima muslimana. Iz historije nam je poznato da su prije pojave cionističkog pokreta postojali periodi saradnje, potpomaganja i prisnih, dobrih komšijskih odnosa između jevreja i muslimana u okupiranoj Palestini.

Neki tvrde kako hadis koji govori o sukobu muslimana i jevreja prije nastupanja Sudnjeg dana sadrži podsticanje muslimanima da budu nasilni prema jevrejima. Hadis u biti sadrži istinito nagovještenje o onome što će se dogoditi prije nastupanja Sudnjeg dana, a to je samo činjenica, stvarno stanje, a ne šerijatski propis. Uzrok sukoba između muslimana i jevreja (tačnije jedne grupe jevreja koja može biti i mnogobrojna) neće, dakle, biti njihova vjera, već njihovo neprijateljstvo prema muslimanima, što je svakako u kontekstu ajeta sure El-Bekare: *I borite se na Allahovom putu protiv onih koji se bore protiv vas, ali vi ne otpočinjite borbu! – Allah, doista, ne voli one koji započinju svađu. I napadajte takve gdje god ih sretnete i progonite ih odande odakle su oni vas prognali. A zlostavljanje je teže od ubijanja! I ne borite se protiv njih kod Časnoga hrama, dok vas oni tu ne napadnu. Ako vas napadnu, onda ih ubijajte! – neka takva bude kazna za nevjernike. A ako se prođu – pa, Allah zaista prašta i samilostan je. I borite se protiv njih sve dok mnogoboštva ne nestane i dok se Allahova vjera slobodno ispovijedati ne mogne. Pa ako se okane, onda neprijateljstvo prestaje, jedino protiv nasilnika ostaje. Sveti mjesec je za sveti mjesec, a i u svetinjama vrijedi odmazda: onima koji vas napadnu uzvratite istom mjerom i Allaha se bojte, i znajte da je Allah na strani onih koji se grijeha klone.*¹⁰⁴

¹⁰⁴ El-Bekara, 190-194.

Zaključak

Ova studija ograničava se samo na neke zablude, i nedostaju joj elaboracija i revidiranje. Te zablude posljedice su događaja koji se uveliko pojavljuju i šire na Zapadu kako bi se iskrivila slika islama, posebno nakon dešavanja od 11. septembra 2001. godine, što zahtijeva koncizan odgovor koji će se moći u širim i značajnijim razmjerama objavljivati i propagirati među muslimanima i nemuslimanima.

Rezime svega izloženog, koji smatramo doista jasnim, ogleda se u sljedećem: postoje velike nejasnoće o pojedinim važnim pitanjima, pa čak i među nekim muslimanima, koje zahtijevaju više istraživanja, značajnije kritičko izučavanje i širi pregled. Muslimani su danas u potrebi za metodologijom koja će partikularnije postavljati u kontekst univerzalnog i općenitog, a promjenjive stvari i pitanja postavljati u ravan stalnog, nedvojnog, utvrđenog i nepromjenjivog. Tu metodologija treba dovesti u okvir historijskih okolnosti ranijih ulaganja napora u spoznaji šerijatsko-pravnih normi (*idžtihad*), koje su poruku islama svijetu dostavile samo na način da su uklonile nepravedne i nasilne snage koje su se agresijom sručile na muslimane, što je zahtijevalo da se s njima nosi i obračuna na bojnopolju i da se oslobode oni koji su trpjeli i stradali od te nepravedne vlasti. U našem vremenu, kada je muslimanima omogućeno širenje poruke islama pomoću različitih savremenih sredstava, i kada su muslimani postali neodvojivi dio nemuslimanskih društava, nema opravdanja u modernome svijetu da se neki pridržavaju napora pojedinaca u spoznaji šerijatskopraavnih normi koji možda i odgovaraju našem vremenu ali ne predstavljaju neodvojivi i fundamentalni dio Allahovog, dž.š., zakona.

Molimo Uzvišenog Allaha da nas sačuva grijeha, oprosti naše pogreške i pomogne nam da budemo promicatelji iskrenosti i pera istine. Time želimo Njegovo zadovoljstvo i njegov oprost.

A samo Allah Uzvišeni zna iskrenost u namjerama.